

Zygmunt Bauman

PROSLOV

u příležitosti Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových VIZE 97

Pražská křižovatka
5. října 2006

Ve vydání Yale Review z dubna 1992 připomněl Richard Rorty Hegelovo melancholické vyznání, že filozofie je nanejvýš „čas, strávený v přemýšlení“. Můžeme dodat: Toto je cena za to, o co se filozofie pokouší: zastavit čas, pojmout jeho neklidné a vrtošivé rány v řečišti, vytesaném ostrým dlátem ve skále logiky, pevně zakotvené v sedle rozumu. „S Hegelem,“ podotkl Rorty, „začali intelektuálové přecházet od představ kontaktování věčnosti k představám budování lepší budoucnosti.“ Můžeme dodat: Nejdříve doufali, že se dozví, kam v řečišti dospěl čas a nazývali to „objevení zákonů historie“. Nespokojeni a netrpěliví s pomalostí proudu a se zákrutami a odbočkami řeky došli později k tomu, že vezmou rozhodnutí do vlastních rukou: napřímí tok řeky, zpevní břehy řeky betonem, aby zabránili rozlévání, vyberou ústí řeky a naplánují dráhu, kterou bude řeka času sledovat. Nazývali to „projektování a budování dokonalé společnosti“. Dokonce i s předstíranou pokorou mohli filozofové stěží skrýt své sebevědomí. Od Platona po Marxe, jak podotýká Rorty, věřili, „že přece *musejí* existovat rozsáhlé teoretické cesty k vypátrání toho, jak ukončit nespravedlnost, jako protiklad k malým experimentálním způsobům.“

Už tomu nadále nevěříme a několik z nás bude připraveno přísahat, že oni stále ano, přes mnohá intenzivní hledání, jak zakrýt potupné objevy, po kterých my intelektuálové přesto všechno nebudeme lepšími při zastavování času v myšlenkách než naši spoluobčané... Zjištění, že čas neústupně odmítá poslušně zůstat ve vytesaném řečišti z důvodu, který by jistě roztrhal na kusy jakýkoliv zásobník myšlenek, v němž by měl být zadržen, že nebyla vytvořena a ani pravděpodobně nebude vytvořena žádná mapa, která ukazuje jeho směr, a že na vzdáleném konci jeho toku neexistuje žádné jezero, nazývané „dokonalá společnost“ – pokud by existovala, byl by to konec tohoto toku...

Rorty se protentokrát zaradoval ze ztráty sebevědomí intelektuálů a přivítal novou skromnost, které je třeba se držet. Popřál intelektuálům, aby ostatním i sobě připustili, že především neexistuje nic, o čem víme, že to všichni ostatní nevědí. Chce, „aby se sami zbavili myšlenky, že vědí nebo by alespoň měli vědět něco o hlubokých, v pozadí skrytých silách – silách, které určují osudy lidských společností.“ A chce, aby si vzpomněli na poznámku Kennetha Burka, že „budoucnost je opravdu odhalena nalezením toho, o čem mohou lidé zpívat“ – ale také nezapomínejme na střízlivé a užitečné varování Václava Havla, že v jakékoliv době bude existovat jedinec, který nebude moci odhadnout, jaké písně budou ostatní zpívat v době následující.

Ano, vzpomeňme a zapamatujme si slova Václava Havla. Všichni považujeme Václava Havla za ztělesnění velkého předělu v politické historii Evropy. Rorty dodává k Václavu Havlovi ještě více: Jeho práce a světový názor, který osvětluje, mohou být považovány za příklad „kolektivní fikce“ intelektuálů, na které může být pomalu postaven (ano, pomalu, neexistuje žádná zkratka) nový smysl filozofické mise v naší postkonfidenční éře.

Základním kamenem této mise je, jak by se dalo vyčíst z Havlova díla, naděje; a *naděje*, jak tvrdí Havel, *není předpovídání*. Naděje je něco, ale ne jistota. Řekl bych, že naděje nezavazuje budoucnost. Ale naděje budoucnost umožňuje a navíc zabraňuje vyprázdňování budoucnosti z přicházejícího. Dává budoucnosti šanci, která buď bude, nebo nebude využita. Když Havel hovořil o Pražském jaru a jeho následcích, řekl: Kdo by byl věřil – v době, kdy Novotného režim korodoval, protože se celý národ choval jako Švejkové, že půl roku poté ta samá společnost předvede skutečnou občanskou uvědomělost...a že se s takovou odvahou a rozumem postaví proti zahraniční mocnosti! A kdo by byl tušil, že po uběhnutí roku hrůzy ta samá společnost tak rychle, jak vane vítr, upadne zpět do stavu demoralizace daleko hlubšího, než byl původní! Po všech těchto zkušenostech musí být člověk velmi opatrný při činění jakýchkoliv závěrů o tom, na jaké cestě se nacházíme nebo co lze od nás očekávat.

Když hovoří o „nás“, vysvětluje Rorty, má Havel na mysli Čechy a Slováký – ale to, co řekl, funguje také pro „nás, lidské bytosti“. A jakou má pravdu. Nikdo nemůže říci s jakýmkoliv stupněm jistoty, co jsme schopni udělat a jak rychle (a

neočekávaně – pro jiné a pro nás) můžeme překlenout vzdálenost mezi svatostí a hříchem, hrdinstvím a zbabělostí, vysokou solidaritou a nízkým sobectvím. Ale smíme doufat.

Naděje je jediná věc, o které si můžeme být jisti, že potřebuje být tvrdohlavě sledována, jelikož je to jediná lidská poloha, která nemá platnou a hodnotnou alternativu. Naděje nám smí – pouze smí - pomoci k čistému směřování z hříchu, zbabělosti a sobeckého sebeuzavření a dát nám sílu, kterou potřebujeme, abychom se vzepřeli svodům absolutní pravdy, celé pravdy a jediné nezvratné pravdy... Můj přítel Steven Lukes mi vykládal o semináři v Praze, na který jej a ostatní pozval Václav Havel na konci 70. let 20. století. Havel měl čas pouze na to, aby seminář zahájil, pak tam vstoupili policisté v civilu a odvedli jej zpět do vězení. Kdo by věřil, podivil se Lukes, vizi Prahy ani ne za deset let, ve které se policie už nebude zajímat o to, o čem se lidé baví kolem stolu? Tak tedy, domnívám se, že bez tohoto semináře a několika jiných podobných stop, zanechaných na světě Havlovou neústupnou nadějí, by bylo ještě obtížnější přijetí takovéto víry a zhmotnění takovéto vize.

Jak nezapomenutelně řekl další velký Čech, Franz Kafka – jako varování, povzbuzení a tušení Havlova *díla*:

Pokud v chodbách nenajdeš nic, otevři dveře, pokud nenajdeš nic za těmito dveřmi, existuje více pater, a pokud tam nic nenajdeš, nedělej si starosti a přeskoč další rameno schodiště. Dokud nezastavíš stoupání, schody nebudou končit, ale přibývat.

Proto je pocta, udělovaná Vizí 97, Havlovým duchovním dítětem a další trvalou stopou Havlovy neumírající naděje, na rozdíl od jakékoliv jiné pocty, o které lidé jako já mohou snít, doufajíce, že zachytí naši zvláštní dobu v myšlenkách. Jsem nesmírně vděčný za všechny zajímavé myšlenky a potřebné záležitosti, kvůli kterým tato pocta společně s Vizí 97 existuje. Pouze sním o tom, že bych mohl zvednout laťku, kterou nastavila společně se svým duchovním otcem všem intelektuálům našeho „vymknutého světa“ a „svobodných časů“...